DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.48547>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 25-12-2020
Kabul Tarihi: 09-02-2021
On-line Yayın: 25-02-2021

Article Type: Research article
Submitted: 25-12-2020
Accepted: 09-02-2021
Published Online: 25-02-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Aladağ, H. H. (2021). 20. Yüzyıl Başında Osmanlı Askeri Birliklerinin Balkanlardaki Durumu (22 Cemaziye'l Âhir 1322 Tarihli Teftiş-İ Askerî Umûmî Komisyon Raporu). *Journal of History School*, 50, 204-225.

20.YÜZYIL BAŞINDA OSMANLI ASKERİ BİRLİKLERİNİN BALKANLARDAKİ DURUMU (22 CEMAZİYE'L ÂHİR 1322 TARİHLİ TEFTİŞ-İ ASKERÎ UMÛMÎ KOMİSYON RAPORU)

Hüseyin Hilmi ALADAĞ¹

Öz

Sultan II. Abdülhamîd; kendisine mahsus yönetim anlayışının tezahürü olan birtakım tatbikat hususunda kararlı ve takipçi iradesini bilhassa teşkil ettirdiği “komisyonlar” marifetiyle ortaya koymuştur. Komisyonların bu manada işe koşulmaları, de facto olarak esasen Bâbiâlî'nin etki sahasını oldukça daraltmaya matuf stratejik bir hamle olmuş ve neticede teftiş heyetleri saray bürokrasisi içindeki yerlerini almışlardır. II. Abdülhamîd komisyonlara bila vasıta maruzat sunma imtiyazı dahi vermiştir. Bu komisyonlar arasında ehemmiyet verdiklerinden birisi de Teftiş-i Askerî Komisyonu olmuştur. Çalışmamızda Sultan'a arz edilmiş Teftiş-i Askerî Komisyon Raporu analiz edilmek suretiyle 20. Yüzyıl başında Osmanlı askeri birliklerinin Balkanlardaki vaziyeti hakkında yapılmış tespitleri nakletmek ve bu bulgulardan yola çıkarak bir değerlendirme yapabilmek asıl amacımız olacaktır. Araştırmamızda doküman inceleme yöntemi ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamîd, Osmanlı Ordusu, Teftiş-î Askerî Umûmî Komisyonu, Balkanlar

¹ Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fköltesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, hilmialadag@osmaniye.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5317-5777

The Pozition of the Ottoman Military Units in The Balkans at the Beginning of the 20th Century (The Teftiş-i Askerî Umumî Commission Report)

Abstract

Abdulhamid II; He put forward his commitment and decisiveness of his follow-up, especially with the “commissions” he had set up for a number of exercises that were the manifestation of his management approach. The commissions were essentially a strategic move to narrow the influence area of Bâbâli as de facto and as a result they took their place in the palace bureaucracy. Abdulhamid II gave privileges to report to the commissions. One of the most important of these commissions was the Teftiş-i Askerî Commission. In our study, it will be our main purpose to convey the findings made about the position of the Ottoman Military Units in the Balkans and to make an assessment based on these findings by analyzing the Teftiş-i Askerî Commission Report submitted to the Sultan. In our research, document analysis method and content analysis technique were used.

Keywords: Abdulhamid II, Ottoman Army, Teftiş-i Askerî Commission, Balkans

GİRİŞ

Sultan II. Abdülhamîd *saltanat-ı seniyyesinin* hemen ilk senelerinde aslında mevcut şartları hesaba kattığında girmeyi hiç arzu etmediği 1878 tarihli “Doksan üç Harbi” olarak bilinen ve Ruslar ile yapılan savaş vesilesiyle edindiği intibalarından tevellüt eden Osmanlı askeriyesi ile alakalı bazı mühim kararlarını, 1879 senesinde infaz etmeye başlamıştı. Bu komisyonu teşkil ettirirken gayesi askeriye içerisinde meselelere vukufiyet kesp ederek hâkim konumda bulunabilmek; açıkça, ordu içinde kontrol ve nüfuzunu artırabilmek olmuştur.²

Türk kamu denetim yapısı içinde, Kıta Avrupası hukuk sisteminde yer aldığı anlamda “bürokratik denetim mekanizması” ilk olarak 1879 senesinde II. Abdülhamid tarafından “teftiş” ve “kontrol” mefhumları üzerinden inşaa edilmiştir. Roma İmparatorluğundan tevarüs eden bir nev’i “*quis custodiet ipsos custodes*”³ beynelmilel prensibine pekâlâ burada telmih yapılabilir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde teftiş kurullarının öncüsü durumunda olan bu denetim mekanizması II. Abdülhamid döneminde tesis edilmiştir. Dağılmakta olan bir

² Adem Ölmöz, “Askerî Teftiş Komisyonu’nun Kuruluşu Ve Faaliyetleri”, *Tarih Dergisi*, S. 43, 2006, s. 115.

³ “Gözetleyenleri kim gözetleyecek” ya da “bekçileri kim bekleyecek” anlamında Antik Roma’da Juvenalis’e atfedilen bir şiir içinde geçen bir aforizma. Bkz. J. D. Sosin, “Ausonius’ Juvenal and the Winstedt fragment”, *Classical Philology* V: 95, I: 2, 2000, pp. 199–206.

büyük cihan devletinin idarî tedbir refleksi olarak *santralizasyon* gayretleri dönem dikkate alındığında bu bakımdan manalıdır.⁴ Ayrıca II. Abdülhamid tarafından teşkil olunan bu komisyonlar ve teftiş kurulları sadece merkezi idarenin yani Yıldız Sarayı'nın gözü ve kulağı olmamış; diğer taraftan yönetici kadronun yetiştirildiği “okul” vazifesi de görmüştür. Bu komisyonların çalışma usûl ve prensiplerinin ortaya koyulduğu nizamnamelerde ise vazife ve esasların tespit edildiği hükümler yer almıştır.⁵

1. Teftiş-i Askerî Umûmî Komisyonu'nun Teşkili

II. Abdülhamid; 21 Aralık 1879 (9 Kânunuevvel 1295) tarihinde talimatı gereği neşredilen; temelde altı maddelik nizamname ile vazife ve esaslarını tespit ve teşkil ettirdiği bir komisyonu Osmanlı askeriyesi içinde kurdurmuştu. Nizamnamede birinci madde: “teftiş-i umûmî” adıyla oluşturulan komisyonun esasen ordunun komutanı olan Sultan'a; ordu içindeki her türlü düzenlemeyi ve değişikliği “bila vasıta” rapor edebileceğini beyan etmekteydi. İkinci maddede ise komisyonun sekizi kara komutanlarından ve ikisi deniz amirallerinden olmak kaydıyla doğrudan Sultan'a bağlı on üyeden mürekkep olduğu ifade edilmişti. Ayrıca üniformalarında komisyon azası olduklarını iş'ar eden özel bir amblem bulunacağı belirtilmişti. Üçüncü maddede komisyona; görev ve yetki alanları içerisinde tüm ilgili ofis ve dairelerden icabında ihtiyaç duyulan evrakı talep edebilme ve inceleyebilme salahiyeti verilmişti. Dördüncü maddede; ordu içinde “tâyin ve terfî” hususlarında ilgili zabitan hakkında “...derece-i liyâkât ve ehliyetlerine dair...” istihbarî çalışmalarını ve görüşlerini Sultan'a arz etmek yer almıştı. Beşinci madde ile üyelerin Bab-ı Seraskerî, Tophane-i Âmire ve Tersane-i Âmire gibi ilgili dairelere giderek malumat toplayıp komisyon başkanına raporlamaları hususunun gerekliliği vurgulanmıştı. Ayrıca bu madde ile komisyon azalarının haftada iki kere toplantı yapmaları, gerek duyulması halinde fevkalade toplanıp gündemi değerlendirerek komisyon sözcüsünün doğrudan Sultan'a maruzat yazabilmesi hatta doğrudan arza çıkabilmesi kayıt altına alınmıştı. Altıncı ve son maddede ise kâtiplik için iki vazifeli tayin edileceği beyan olunmuştu.⁶

Sultan II. Abdülhamid'in içinde bulunduğu şartlar; onun tahta çıkışının hemen ilk senelerinden itibaren tek merkezden yönetimin gerekliliğine olan

⁴ Gökhan Çetinsaya, “Abdülhamid Rejiminin Kilittası: Merkezîyetçilik” içinde “Sultan II. Abdülhamid Dönemi (Siyaset - İktisat - Dış Politika - Kültür – Eğitim)”, (Edt. Mehmet Bulut, Enes Kala, Nuri Salık, Maşallah Nar), Erkam Matbaası, İstanbul, 2019, s. 15–32.

⁵ Kamil Karatepe, “Bürokratik Dokunulmazlığın İnşası: Denetim Sisteminde "Reform" ve Teftiş Kurullarının Kaldırılması”, *Mülkiye Dergisi*, C.XXXIV, S.268, 2010, s. 91–121.

⁶ Ölmez, a.g.m, s. 118–119.

inancını pekiştirmişti. Yönetimde tüm yetkilerin; bilgisi ve iradesi dâhilinde etkin bir şekilde kullanılması hususundaki hassasiyeti *Sultanın* bilinen özelliklerindendir.⁷ II. Abdülhamid'in özellikle *Doksan üç Harbi* ziyan ve zayıatının ardından öncelediği siyaset, tüm idari mekanizmanın yeniden tanzimi ile yeni bir devrin başladığını göstermek ve sivil bürokrasiyi etkin biçimde siyasi kontrol altına alma çabasını bilhassa içermiştir.⁸ Sultan II. Abdülhamid'in bu komisyonlar marifetiyle devlet kadroları üzerindeki teftiş ve kontrol imkânlarını artırması yönetimde bilhassa 19. yüzyıl modernleşme çabalarının devamı ve gereği olan akılcı uygulamalardır.⁹ Binaenaleyh; memurların atama, tayin, terfî-i derece ya da tenzil-i rütbe ve emekliye ayrılma durumlarını tanzim için çıkarılan *Memurin-i Mülkiye Tekaüd ve Terakki Kararnamesi*, memurların seçimi ve ataması gibi personel iş ve işlemlerini takip edecek olan *İntihab-ı Memurin Komisyonu* bu denetim anlayışının izdüşümleridir. Bu komisyonlar karar mercii olmayıp tavsiye niteliğindeki görüşlerini Sultana arz ediyorlardı. Tüm bu çalışmaların merkezinde “nepotizme” dayalı usulsüzlükleri azaltabilmek, içinde bulunulan zamanın izin verdiği nispette “meritokratik sistemin” inşaa edilebilmesi için ehliyet ve liyakati temel ölçütler olarak yerleştirmek amaçlanmaktaydı. Esasen yabancı devletlerin; adam devşirmek suretiyle yönetim mekanizmasına bir şekilde sızmalarının önüne geçebilmek için *Yıldız Sarayı* ile bazı mühim devlet birimlerinin doğrudan iletişim kurabilmesinin yolu da açılmıştı.¹⁰

2. Teftiş-i Askerî Umûmî Komisyon Raporu'nun İçerik Analizi

Çalışmamızda merkeze alarak inceleyeceğimiz askerî layiha¹¹ 22 Cemâziye'l-âhire 1322 (3 Eylül 1904) tarihlidir. Belge Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı içinde Osmanlı Arşivleri katalogunda Yıldız Perakende Evrakı içindedir.¹² Bu raporu komisyon adına hazırlayıp imza eden Osmanlı Askeriyesinden; “Şükrü bin Es-Seyyid Muhammed Sadeddin”, “Ömer Rüştü bin Muhammed”, “Muhammed Şakir bin Muhammed”, “Ferhad bin

⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yay., Ankara, 2013, s. 242-243.

⁸ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim, İstanbul 2004, s. 165-168.

⁹ Halil İnalçık, *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015, s. 320-321.

¹⁰ Yakup Karataş, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Bayezidli Devlet Memurları”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2018, s. 1-24.

¹¹ BOA, Y.PRK. KOM 13-42.

¹² Osmanlıca rika el yazısı ile hazırlanmış ve On sayfadan ibaret bu askerî raporun bize ait tam bir transkripsiyonu için bkz. Hüseyin Hilmi Aladağ, 1904-1905 Rus- Japon Harbi'nin Osmanlı Kamuoyundaki Yansımaları, Berikan Yay., Ankara 2020.

İbrahim Edhem” isimli paşalardır.¹³ Çalışmamızın merkezine alarak analiz etmeye gayret edeceğimiz bu komisyon raporunda¹⁴ esasen, başından itibaren Bulgarların¹⁵ Devlet-i Aliye’ye karşı yoğun bir askerî hazırlık içinde olduğu beyan edilmektedir. Bulgarlar, bir muharebe sırasında oldukça önemli olan büyük toplar, ağır silahlar, torpido istimbotaları, çeşitli deniz araçları ve humbaralar temin ederek, ordularını güçlendirme gayretindedirler. Bulgarların yoğun bir hazırlık içinde olduğu, vaktiyle Aleko Paşa¹⁶ tarafından da dile getirilmiştir. Buna rağmen Devlet-i Aliye’nin gereken tedbirleri almaması, temin ve tedarik konusunda yavaş davranması teessürle karşılanmaktadır. Hazırlık halindeki Bulgarların hayali ve hedefi İstanbul’dur. İstanbul’a kadar gelmeleri durumunda hem saltanat hem de devlet-i ebed-müddet tehlikeye düşebilir. Şu hâlde özellikle Istranca taraflarında tedbir alınması gerekmektedir. Ordunun noksanlarını gidermek için verilecek olan herhangi bir siparişte zamana ihtiyaç olduğu açıktır. Yine, bir isyan halinde vakit kaybetmeden yapılması icap eden planlar, takip edilecek olan yol ve yöntemler, askerî harekât tarzı şimdiden düzenlenmelidir. Gereken tüm hazırlıkların seri şekilde yapılması¹⁷ din-i Mübin-i Muhammedî

¹³ Aynı Belge, s. 9.

¹⁴ 19. ve 20.yy içinde Balkanlardaki Umumi vaziyete dair bir başka layiha analizi için Bkz. Hüseyin H. Aladağ, “Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa’nın Layihasına Göre XX. Yüzyıl Başında Balkanlar’da Güç Dengesi”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.4, 2017, s. 1–9.

¹⁵ Ayastefanos Anlaşmasıyla teşkil edilen “Bulgaristan’ın sınırlarının Osmanlı Devleti lehine değiştirildiği Berlin Anlaşmasının ilk on iki maddesi Bulgaristan Emareti’nin sınırları, yönetim biçimi ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri ile alakalıdır”. I. maddeye göre “*Bulgaristan zat-ı hazret-i padişahının tabiiyeti tahtında ve vergi verir bir emaret idilmiştir. Bir Hristiyan hükümeti (ve bu hükümete bağlı) bir milli askeri de olacaktır*”. “...Bulgarlar Berlin Anlaşmasıyla sınırlarının daraltılmasından bir hayli rahatsız olmuşlar ve Ayastefanos Anlaşmasıyla vaad edilen büyük Bulgaristan’ı kurmayı kendilerine milli hedef tayin etmişlerdi. Bulgaristan Berlin Anlaşmasından sonra Makedonya ve Doğu Rumeli’yi kendisine bağlamak hedefine yönelerek, Osmanlı Devletine karşı hasmane bir politika takip etmiştir. Eylül 1885’te Bulgar komiteleri Filibe’de gerçekleştirdikleri bir oldubitti ile Şarkî Rumeli Vilayeti’nin Valisi Gavril Paşa’yı tutuklamış ve Vilayetin Bulgaristan ile birleştiğini ilan etmişlerdi. Bu olayın hemen ardından Bulgar Prensi Alexander ordusu ile Doğu Rumeli’ye girerek kendisini Vilayetin Prensi ilan etmiştir.” Bu hadiseyi perde arkasında *Üç İmparator Birliği*’ni bozmak isteyen İngiltere’nin de el altından teşvik ettiğini ifade eden bir çalışma için bkz. Ali Arslan, Bülent Yıldırım, “Fiilî Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emareti Ve Osmanlı Devleti’nin Tutumu (1878–1908) *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2013 C. 15, S. 1, s. 225–238.

¹⁶ Burada bahsi geçen Aleko Paşa, Bulgar asıllı bir Osmanlı paşasıydı. Bulgarca ismi Aleksandr Stefanov Bogoridi idi. Viyana eski sefiri olarak görev almıştı. Şarkî Rumeli Vilayeti’nin ilk valisi olan Aleko Paşa, bu makama 13 Nisan 1879 tarihinde Rusya’nın baskısıyla, Babîâlî tarafından tayin edilmişti. Bkz. Mahir Aydın, “Şarkî Rumeli Vilayeti”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1989, s. 45. Ayrıca bkz. Ömer Kılıç, Şarkî Rumeli Türklerinin sesi: “Hilâl” gazetesi (1883–1885), Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Selçuk Üniv. S.B.E, Konya, 2010.

¹⁷ Balkan Savaşlarında alınan mağlubiyetlerin sebepleri arasında daha sonraki tüm raporlarda ve değerlendirmelerde en çok üzerinde durulan hususlar; icap eden tedarikin vaktinde görülememesi,

namına ve askerî namusun bir icabı olarak, padişaha ve devlete sadık olan heyetin tavsiyesidir.¹⁸

Raporun devamında, sultanın heyete gönderdiği bir iradede bahsedilir. *“Memleketin saadetini yeniden temin edecek isabetli değerlendirmeler içeren ve her cümlesi pahalı birer mücevher değerinde olan bu irade heyet tarafından kemal-i dikkat ve yüksek itina ile okunmuş”* ve incelenmiştir. İradeyi metheden cümlelerin standart övgü cümleleri olmadığı açıktır. Sultan Abdülhamid Han, teftiş heyetine gönderdiği iradede, kendisine gelen başka bir istihbarattan bahsetmiş olması muhtemeldir. Ya da bölge hakkında çalışan başka heyetlerin kendisine sunduğu raporlara dayanarak Bulgarlar hakkında teferruatlı çözümlemeler yapmış ve kanaatlerini komisyonla paylaşmış olabilir. Sonraki cümlelerde sultanın iradesinin içeriğine atıfta bulunan ifadeler karşımıza çıkmaktadır. Sultanın da isabetle üzerinde durduğu gibi Bulgarlar hem kara hem de deniz silahları temin etmektedir. Ayrıca ordularını tahkim etmekte ve askerlere oldukça sıkı bir talim programı uygulamaktadırlar. Bulgarlar bir yandan askeri alanda kendilerini ilerletirken öbür yandan da bazı devletler tarafından himaye edileceklerini düşünmektedirler. Bu durum onları şımarıklığa sevk etmiştir. Öyle ki gözlerini İstanbul’a dikecek kadar ileri gitmişlerdir. Oysa tüm hazırlık, tedbir ve gayretlerine rağmen ortaya koyabilecekleri maksimum askeri kuvvet, on iki fırka piyade, on alay seyyar topçu ve dokuz alay süvari birliğinden ibarettir. Buna karşılık bu raporda komisyonun ifadelerine göre; Osmanlı’nın Rumeli’de hazır bulunan silâhındaki askeri gücü dokuz fırka yani yüz elli tabur piyade, on sekiz alay seyyar topçu ve on beş buçuk alay süvariden oluşmaktadır. İhtiyaç halinde Rumeli’den on üç buçuk, Anadolu’dan da on iki buçuk fırka olmak üzere toplam yirmi altı fırka asker ilave olarak tertip edilebilmektedir. Yirmi altı fırka asker dört yüz on altı tabur demektir. Böyle bir durumda Osmanlı askeri kuvvetleri, Bulgar ordusuna her alanda kat kat üstünlük kurmaktadır.¹⁹ Komisyon heyetinin

hazırlıkların yapılamaması, bilhassa orduda talimsizlik ve İttihat Terakki’nin orduda komutan ve zabitan arasında yaygınlaştırdığı politika merakı ile askerliğin ruhundan ve gereklerinden uzaklaşma problemleri sayılmıştır. Bu meseleleri merkeze alan bir çalışma için bkz. Suat Zeyrek, “I. Balkan Savaşları Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim-Terbiyesi ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, I/1, 2012, s. 275–311., Ayrıca Bkz. Hidayet Kara, “Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Harp Okulunda Modernleşme; “Modernist-Gelenekçi Subaylar Arasındaki Çekişme Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, C.11, S.21, 2016, s. 551-564.

¹⁸ BOA, Y.PRK. KOM 13–42, s. 1.

¹⁹ II. Abdülhamid’in askerî danışmanlarından Goltz Paşa’nın da tavsiyeleri üzerine Balkanlardaki Osmanlı Askerî birlikleri ile alakalı dönem dönem bazı askerî projeler yürürlüğe konmuş ve bu birlikler kısmen tahkim edilebilmişti. Osmanlı Ordusu’nun yeni taktik organizasyonu hakkında baş karargâha bağlı Askerî Eğitim Komitesi’ne gönderdiği 14 Ocak 1896 tarihli raporda: “Onaylanan projenin maddelerinin ilki Balkanlardaki Osmanlı birliklerinin vaziyeti ile alakalıdır: III. Kolordu, 4 piyade tümeninden oluşacak, her bir tümende 17’şer tabur yer alacaktır. Tümenler Üsküp (Kosova

görüşlerine göre; askerî birliklerin kemiyet ve keyfiyet bakımından vaziyetleri ve mukayeseleri böyleyken Bulgarlar Osmanlı'nın karşısına çıkamazlar. Fakat komisyona göre; göz ardı edilmemesi icap eden bir husus olmak üzere; Bulgarların teknolojilerini ilerletip askeri güçlerini artırdıkça cüretleri de artacaktır.²⁰

“Bulgarların yüz elli tabur piyade, on beş buçuk alay süvari ve on sekiz alay topçudan mürettep olan Osmanlı Rumeli güçlerinin karşısına çıkamayacağı bir askeri kaidedir. Osmanlı Rumeli kuvvetleri, bu kaideye binaen oradadır” denilmiştir. Komisyon raporuna göre; Bulgarlar, Osmanlı askerî gücünü Bulgar eşkıyası peşinde dolaştırmakta ve oradaki Osmanlı askerî güçlerini bütün Rumeli kıtasının her köşe ve bucağına tabur tabur, bölük bölük ve bazen de takım takım dağılmaya mecbur etmektedir. Böylece Osmanlı askeri gücünü faydasız bir hâle getirmeye ve bu dağınlılık sayesinde askeri heybeti yok etmeye çalışmaktadırlar. Bu durum askeri ruha ve bir arada bulunmanın getirdiği disipline mâni olmaktadır. Bulgarların hedefi bu dağınlılığı sağlamaktır ve komisyonun raporuna göre; “doğrusu bunda muvaffak” olmaktadır. Yine raporun devamında “Padişahın da malumu olduğu üzere askerin kudretinin ve heybetinin” “çokluğundan ve bir arada oluşundan” kaynaklandığı vurgulanmıştır. Askeri birlikleri ufak ufak kıtalara ayırmak ve şuraya buraya dağıtmak hem askeri gücü hem de düşmana karşı caydırıcılığı zayi edecektir. İşte bu gerçekten hareketle Bulgarlar, Osmanlı askerini dağıtmak maksadıyla çetelerinin peşlerinde koşturmaktadırlar. Öte yandan kendi ordularına sıkı talimler yaptırmakta ve askeri güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar.

Raporda, Bulgarların bir yandan gerilla taktiği ile Osmanlı birliklerini bölmeye çalıştığı diğer yandan da askeri eğitimleri sıkı şekilde takip ettiği, kendi ordularını motive etmek için çok çaba sarf ettikleri vurgulanmaktadır. Fakat Bulgarlar sadece bu kadarla kalmaz. Bir harp ilanı olur da Osmanlı askerî birlikleri, Bulgarların imtiyazlı topraklarına girecek olursa Bulgar ordusu için gereken mühimmat ve silahlar, askeri teçhizat hatta erzak şimdiden yavaş yavaş biriktirilmektedir. Bulgarların büyük bir isyana ciddiyetle hazırlandığı ortadayken Osmanlı'nın Rumeli'deki güçlerinin çok dağınlık olması, teftiş heyetinin vurgu yaptığı noktalardan biridir.

Vilayeti), Arnavutluk Üsküdar'ı (Avusturya sınırındaki Taşlıca'da bir müfreze bulundurulacak), Yanya (Yunanistan sınırındaki Serfice'de bir müfreze bulundurulacak) ve Selanik'te (Bulgaristan sınırındaki Cuma-i Bala'da bir müfreze bulundurulacak) daimî karargâhlara sahip olacaktır.” Bkz. Mikhail Bashanov, İlyas Kemaloğlu, *Rus Genelkurmay Belgelerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı Ordusu*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 112.

²⁰ BOA, Y.PRK. KOM 13–42, s. 2.

Raporun devamında ifade olunduğuna göre; Kosova ve Manastır gibi vilayetlerde yaşayan Müslüman ahali, durumun ciddiyetinin farkında değildir. Buna eşkıya takibi şeklinde devam eden süreç de eklenince Rumeli'deki Osmanlı kuvvetleri o kadar dağılmıştır ki herhangi bir savaş veya isyan halinde Rumeli'deki Osmanlı ordusunun toplanması dahi en az on bir on iki gün sürecektir. Bu dağınıklık ordudaki harp disiplinine de zarar vermiştir. Osmanlı askeri birlikleri fırka, liva ve alay talimleri şöyle dursun tabur ve bölük talimlerine bile vakit bulamamaktadır. Hem askerlerin hem de zabitlerin askeri melekeleri azalmıştır. Raporun devamında; “vaziyet böyle iken Rumeli’de hazır bulunan Osmanlı kuvvetlerinden muvaffakiyet beklenemeyeceği” ihtarı yer almaktadır. Bulgarlar Rumeli'deki Osmanlı ordusunu bu “dağınık vaziyette” tutmayı istemektedir. Şimdi de padişahın Redife-i Şahane'sine²¹ karşı koymak için zamandan istifade ederek hazırlık yapmaktadır.²²

Bulgarların Rumeli'deki Osmanlı ordu birliklerini dağıtmaya muvaffak olduğunu söylemek önemli bir iddiadır. Raporu kaleme alan heyetin bu iddiayı teyit edecek kuvvetli deliller sunduğunu ve Bulgar unsurlarını ciddiyetle incelediklerini söyleyebiliriz. Komisyonun, Bulgarları büyük devlet kibrine kapılmadan, hafife almadan etraflıca incelemesi takdire şayandır.²³

Raporda Bulgarların tüm süreci planladıkları ifade edilmektedir. Buna göre, Bulgarlar hem asker sayısını artırmakta hem de askeri teknolojisini geliştirmektedir. Beri yandan da Osmanlı Rumeli askeri birliklerini takım takım dağıtmayı başarmışlardır. Kendi askeri güçlerini tesis edip, imkânlarını ikmal ettikten sonra, dağınık olan Osmanlı Rumeli ordusu toparlanmaya muvaffak olamadan tek elden saldırarak; merkezden de yardım gelmesine fırsat vermeden başarıya ulaşmayı hedeflemektedirler. Bunun “maddi ve manevi sebeplerini” şimdiden yerine getirmektedirler.

Teftiş heyeti raporlarında hem Bulgarların hem de Osmanlı ordusunun seferberlik emriyle birlikte ne kadar zamanda toparlanabileceğini hesaplayan bir cetvel de oluşturmuştur. Bu cetvele göre Bulgarlar, Osmanlı Rumeli askeri birliklerinden tam yirmi iki gün evvel toparlanıp hazır hale gelmektedirler. Şu

²¹ Osmanlı Ordusundaki Redif Teşkilâtı ve Redif fırkaları ile ilgili bir çalışma için bkz. Musa Çadırcı, “Redif Teşkilâtı”, *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Cilt I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2001. Ayrıca Bkz. Cahide Bolat, *Redif Askeri Teşkilâtı (1834–1876)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara 2000.

²² BOA, Y.PRK. KOM 13–42, s. 3.

²³ “Herşeye rağmen Osmanlı Ordusu’nun bütçesi, Bulgar Ordu bütçesinden dört, Mütteliklerin ordu bütçeleri toplamından iki kat fazlaydı.” Bkz. Suat Zeyrek, “I. Balkan Savaşları Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim-Terbiyesi ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, I/1, 2012, s. 283.

hâlde Rumeli'deki Osmanlı ordusunun derhal “tevhid edilmesi” toparlanması son derece önemlidir.²⁴

Raporda verilen bu bilgiler belli ki titiz hesapların ve askerî ciddiyetin ürünüdür. Fakat kendileri de asker olan teftiş heyeti âzâları Osmanlı askerinde mevcut güzellikleri ve kabiliyeti de ele almıştır. Raporda Osmanlı askeri şu ifadeler ile tezkiye edilmişlerdir:

*“Hâlbuki Allah(cc), sizin güzel ordunuza hızlı bir kavrayış, düşmanı yıldırان bir cesaret, dayanma gücü ve sabır, zahmetlere katlanma duygusu, mukavemet gibi güzel vasıflar ihsan etmiştir. Allah’a hamd olsun ki hem askerlerinizin hem de subaylarınızın göğsü iman nuru ile dopdoludur. Onlar dini bir gereklilik olarak sizin mukaddes makamınız olan Hilafet için hayatlarını feda etmeye hazırdırlar. Bu sebeple derhal toplanıp talim etmeye başladılar ise az bir zaman içinde tüm askeri melekelerini yeniden kazanacaklardır...”*²⁵

Teftiş komisyon raporunun bu kısmının devamında bazı tespit ve tavsiyelere yer verilmiştir. Bunlardan biri “Orduya, askeri teçhizatı rahat taşımaya uygun olan temiz, rahat giyilip çıkarılabilir kıyafetler temin edilmesidir” ve bir diğeri “alayların, livaların toplu halde bulunup talimlere hemen başlamasıdır” ki eğer böyle yapılırsa *Ordu-yu Hümayun’un derhal dünyanın güçlü bir ordusuna dönüşeceği* ve bu sebeple bu hızlı hazırlığın Bulgarları derin derin düşündüreceği ifade edilmiştir.

Şimdiki vaziyete bakıldığında ise “Ordu-yu Hümayun’un askeri disiplini ve melekeleri zayıflamıştır” ifadeleri ile realist bir yaklaşım sergilenmiştir.²⁶

²⁴ BOA, Y.PRK. KOM 13–42, s. 4.

²⁵ “Hâlbûki Allâhü zül’-celâl hazretleri cünûd-i cenâb-ı mülûkânelerine zekâvet, şecâ’at, metânet, mü’tâ’abe ve mukâvemet gibi evsâf-ı ber-güzideyi ihsân buyurmuş olduğu gibi fazla olarak hamden lillâhi te’âlâ zâbitân ve efrâd-ı şâhânelerinin göğüsleri nûr-ı imân ile memlû ve zât-ı akdes-i cenâb-ı hilâfet-penâh-ı a’zamîleri uğurunda nakd-i hayâtlarını fedâyâ dinen müheyâ ve borçlu olduklarından az vakit içinde zamân-ı hâzır-ı ta’lîmlerine müdâvemetle iktisâb-ı mümârese ve melekât eyleyecekleri..ilh”, Aynı Belge s. 4.

²⁶ Teftiş-i Askerî Komisyonu’nun bu husustaki tespit ve değerlendirmelerine benzer bir değerlendirmeyi İstanbul’daki Rus Askerî Ajanı Genelkurmay Albayı K. N. Peşkov da 1898 senesinde şu ifadelerle yapmıştı: “Ordudaki askerî teknolojilerin iyileştirilmesi ve sayısının artırılmasının pek önemi yoktur. Zira atıcılık çok kötü durumda olup askerlere atış eğitimi de verilmemektedir. Kalabalık birliklerin hareket kabiliyeti artmadığı gibi, modern askeriye’nin ihtiyaçlarına kıyasla daha da yavaşlamıştır. Barış zamanında askerler, taktik eğitime tâbi tutulmadığından, modern Osmanlı ordusu, savaş alanında herhangi bir düşman safındaki askerlerin düşük düzeyde de olsa sahip olduğu eğitim seviyesiyle ezilecektir. Günümüz savaş taktikleri açısından gittikçe önem kazanan ve yalnızca komutanların değil alt kademelerdeki askerlerin de inisiyatif üstlenme ve yöneticilik yeteneklerine sahip olmayı gerektiren avcı düzeni uygulaması, Osmanlı ordusunda ancak kâğıt üzerinde mevcut olup hiçbir şekilde hayata geçirilmiş

Askerlerin “hazarda ve seferde kullanacağı teçhizatın ise noksan” olduğu belirtilmiştir. “İhtiyaç oluverdiğinde bunların hepsini birden sağlamak mümkün değildir. O anda harekât üssünden harp sahasına asker ve teçhizat nakletmek ise yollarda izdihama neden olacaktır” tespiti de rapora eklenmiştir. Bu sebeple, tıpkı Bulgarlar gibi Osmanlı ordusunun da Edirne ve Kosova cihetindeki birliklerinin harp mühimmatını, ordu gereçlerini hatta erzakını şimdiden tedarik etme zorunluluğuna işaret edilmektedir. Bu bölgede birkaç mühim noktaya yığınak yapmanın ise ayrıca önemine vurgu yapılmıştır.²⁷

Heyet, Rumeli ordusunun bir noktaya toplanıp askeri ciddiyetin, talimlerin ve heybetin artırılmasında ısrarcıdır. Bu yolla caydırıcılığın sağlanacağı muhakkaktır. Burada akla şu soru gelebilir: Ordu mensupları sahadan kışlaya çekilirse, arazide var olan Bulgar eşkiyasına karşı halkın emniyetini ve bölgenin asayişini kim temin edecektir? Aslında, Şarkî Rumeli Vilayeti’nin asayişinden sorumlu olan bir Jandarma Komutanlığı vardı. Jandarma Komutanlığı aynı zamanda vilayetin merkezi yönetimini oluşturan altı makamdan biriydi.²⁸ Teftiş heyetinin raporda bu konudaki tavsiyesi ise şöyledir:

Eşkiyanın takibi konusuna ise yeni oluşturulan Avcı Taburları’nın yanı sıra Üçüncü Ordu Komutanlığı’nın seçeceği sayıda Nizamiye Taburu ve vilayetlerde yer alan Jandarma Alayları münhasır olarak tayin edilebilir. Bu askeri birlikler sadece eşkiya takibi ile sorumlu olmalıdır. Diğer askerler ise ilgili oldukları bölgelere liva liva toplanıp Mirliva ve Miralayların nezaretinde ve Almanya’da askeri tahsil gören muallimler marifetiyle talimlere²⁹ devam etmelidir. Bu talimler raporda ifade edildiğine göre öyle sıkı olmalıdır ki; her asker, “taşıdığı silahı kendine ait bir uzuv gibi” hissetmelidir. Bunun ardından ordu halinde birlikte hareket etmeyi iyice öğrenmelidirler. Raporda “feraiz-i umur” tabiriyle zikredilen bu talimlerin ehemmiyetine vurgu yaparken konu başka cihetlerden de ele alınmıştır.³⁰

değildir. Garnizonlardaki askerler son derece disiplinli olmasına rağmen savaş zamanında ve özellikle de savaş alanındaki disiplin, istenilen düzeyde değildir. Yine subayların eğitim seviyesi artmasına rağmen aynı şeyi ordudaki bütün askerler için söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla da ordunun savaşma kabiliyetinde herhangi bir değişiklik beklemek yanlış olur. Ordunun başında, değil savaş tecrübesine sahip, barış zamanında dahi ordulara manevra komutanlığı yapmamış insanlar bulunmaktadır. Yüksek rütbeli komutanlarla erler arasındaki manevi bağ, günümüz hükümet rejiminin bu bağı sistematik bir şekilde yok etme siyaseti neticesinde iyice zayıflamıştır...”

Bkz. Mikhail Bashanov, İlyas Kemaloğlu, a.g.e, s. 138.

²⁷ BOA, Y.PRK. KOM 13–42, s. 4.

²⁸ Mahir Aydın, a.g.e, s. 113.

²⁹ Hidayet Kara, “Osmanlı Redif Teşkilatında Talim: 1909 Tarihli Talimname Örneği”, *Tarih Okulu Dergisi*, Haziran 2018 June 2018 Yıl 11, Sayı XXXIV, ss. 383–419.

³⁰ BOA, Y.PRK. KOM 13–42, s. 4.

Heyete göre; talimler bu ciddiyet ve sıklıkla yapılırsa zabitlerin askerî kabiliyetleri oldukça yükselecektir. Yine “bedenen bir seferin zorluklarına tahammül edemeyecek kadar yaşı ilerlemiş olanlar” böylelikle ortaya çıkacaktır. Bunun yanı sıra “askeri bilgi ve donanımları eskimiş olanlar”, “yeni manevraları beceremeyenler” de zorluğu görüp, “acziyetlerini itiraf” edecektir. Bu talimler mevcut askerler için de eski askerler için de her açıdan faydalıdır. Yaşı ilerlemiş ve tecrübeleri eskide kalıp yeni muharebe tekniklerine uyum sağlayamayan neferlerin doğrudan uzaklaştırılması yerine onlara da askerî talim yaptırmak suretiyle bir fırsat tanınması dikkate değer bir konudur. Burada, zamanında orduya hizmeti geçmiş olan kişilerin ihmal edilmeyip insanî yönden de değerlendirilmesi heyetin konuya şümulü bir şekilde yaklaştığını gösterir. Talimlerin harbe olan etkisi ise şu şekilde açıklanmaktadır:

“Toplu talim ve askeri eğitimler ile meşgul olan büyük kotalar talim ve manevralarında livâ ve fırkaların cephanesi, mühimmatı, seyyar hastaneleri ve hizmet takımlarında ne gibi noksanlar olduğunu tespit edebilirler. Ortaya çıkan eksiklerin giderilmesi için livâ ve fırka komutanları da dâhil olmak üzere, hep birlikte çalışırlar. Daha önce bir seferberliğe katılmamış olan memurlar ve hastane mürettebatı da kendi eksiklerini anlar ve düzeltme yoluna giderler. Hâsılı, “tatbikatlar muharebe meydanının bir taklidi”dir. Bu sayede sefer hazırlıkları tamamlanmış olur. Bu gibi talim ve tatbikatlar hem Avrupa ordularının hem de Bulgarların her sene yapageldiği uygulamalardandır.”³¹

Heyetin raporunun tümü dikkate alındığında asıl maksadın bir harp çıkarmak, Bulgarları ya da başka milletleri tahrik etmek olmadığı sonucuna varılabilir. Rapordaki yaklaşım Bulgarları, Osmanlı’ya isyan ve husumetten alıkoyacak unsurları tespit etmek ve caydırıcılığı artıran yolları teklif etmekten ibarettir. Nitekim raporun bu bölümü şu tespitle bitirilmiştir: “...Eğer bu tedbirler alınır ise Bulgarların tedbir ve tertibatı bozulur. Ve onlar da Devlet-i Aliyye’ye husumet ilanına cüret edemezler.”³²

Raporda bundan sonra maddeler halinde daha somut öneriler bulunmaktadır. Bu maddeler, ihtiyaç halinde mevcut orduya katılacak olan redif fırkalarının mükemmel olması için birtakım tavsiyeler içermektedir. Tavsiyeler şu şekilde numaralandırılmıştır:³³

1. Tertibat halinde hazır bulunan Hâssa Ordusu başta olmak üzere, İkinci ve Üçüncü Orduların tüm redif fırkaları, Dördüncü Ordu’nun Trabzon ve Beşinci

³¹ Aynı Belge, s. 5.

³² Aynı Belge s. 5.

³³ Aynı Belge, s. 5–6.

Ordu'nun Adana, Akka, Halep redif fırkalarında görev alan zabitler, subaylar ve komutanlar açısından ne kadar eksik varsa giderilmesi,

2. Yaşları ilerlediği için sefer zorluklarına tahammül edemeyecek durumda olanlar ile askeri bilgi ve donanımı eskidiği için zamanın muhabere şartlarına uygun olmayan subaylar ve komutanların yerine zamanın şartlarını anlamış, zorluklara tahammül noktasında daha elverişli olanların tayin edilmesi,

3. Her neferin taşıdığı silahla, adeta vücudunun bir uzvu imiş gibi yakınlık kurması, muharebe meydanında kendini düşmana belli etmeden hareket edebilecek yeteneğe ulaşıp hasmını avlaması, harp safında görevlerini hatırlatmaya gerek kalmayacak derecede askeri beceriye ulaşması için her sene bir ay müddetince talim ettirilmesi ve talimlerden sonra tatbikat için redif fırkalarının birer ay silâh altında tutulması,

4. Tatbikatlar neticesinde fırka kumandanları ve Erkan-ı Harbiye amirleri tarafından düzenlenecek raporların büyük bir dikkat ve itina ile okunması, raporlarda zikredilen eksiklerin hiç vakit kaybetmeden tamı tamına giderilmesi,

5. Çok eski devirlerden kalma olan İdare-i Askeriye Nizamnamesi'nde zikredilen ve günümüzde sadece laf kalabalığından ibaret olan tabur teşhizatının yeniden düzenlenmesi. Askerlerin yalnızca harp meydanında kullanacağı hafif ve rahat teşhizatla donatılması. Yani yatak yüzü, yastık kılıfı, kazgan, leğen, güğüm vb gibi muharip ordu için lüzumsuz ağırlık oluşturacak şeylerden kurtularak harp için icap eden şeyleri taşıyabilecek tertip ve teşhizata kavuşulması ve bu konudaki tüm eksiklerin giderilmesi,

6. Askerlerin eksiklerinden başka askerlere ait binek ve harp hayvanlarının da tüm teşhizatının eksiksiz olarak tamamlanması,

7. Japonya ordusunda askerler dolu tüfeklerle talim etmektedir. İngilizler ise yarı dolu tüfekler kullanmaktadır. Dolu silahla tatbikat yapılması mühim bir noktadır. Harp sahasında silah kullanımını etkileyen ve askerlerin hakkıyla talim etmesini sağlayan bu duruma dikkat edilmesi ve Zat-ı Âlilerinin yüksek müsaadeleri ile gerek rediflere gerekse de ikinci ve üçüncü orduya askeri eğitimler sırasında ateşli nişan talimleri yaptırılması,

8. Hem Akdeniz'den hem de Karadeniz'den Rumeli'ye nakledilecek olan iki yüz tabur ile on bir batarya topunu kararlaştırılan zamanda taşıyacak olan vapurların tedarik edilmesi,

9. Rumeli'ye geçecek olan orduları icap eden noktalara nakletmek için gerekli olan şimendiferlerin kontrol altına alınıp elde tutulması gerekli olan işlerdendir.

Bugünün şartlarıyla baktığımızda heyetin şimendiferler hakkında hususi bir düzenleme ve takip talep etmesi ilginç gelebilir. Fakat Osmanlı'nın bu konudaki tecrübeleri talebin önemini ortaya koymaktadır. Nitekim raporun devamında şimendifer konusunda hususi bir yer ayrılmıştır.

Raporda şu ifadeler yer almaktadır:

“Malum-ı şâhâneleri üzere geçmişte yaşanmış olan Yunan meselesinde şimendiferler üzerinden birçok yolsuzluk yapılmıştır. Karışıklıklar sebebiyle ordumuzun askerleri vagon köşelerinde, şimendifer hatlarında uzun uzun beklemiştir. Bazı taburlar yerine ulaşmış fakat askerin teçhizatı haftalarca geride, vagonların içinde, bakıcısız kalmıştır.”³⁴

Heyet, geçmişte yaşanan bu aksaklığın sebeplerini araştırmış ve istişareler sonucunda aksaklığa sebep olan konuları maddeler halinde sıralamıştır. Rapordaki bu maddeler ise şöyledir:

1. “Orduy-u Hümayun’un” emrinde bir “şimendifer taburu” yoktu. İhtiyaç anında şimendiferlerin merkez idaresinde ve istasyonlarda bu tabura mensup ve alanında uzman amirler, memurlar da bulunmuyordu.
2. Şimendiferlerin yapacağı nakliye işlemi için eldeki lokomotif ve vagonların sayısına göre özenli bir nakliye ve harekât cetveli düzenlenmedi. Şimendifer taburunun zabitleri ve işletme idaresinin memurları ortak bir takip yapamadılar, nakil işlemini birlikte düzenlemediler.
3. Lokomotif ve vagon gibi hareketli eşyalar, şimendifer kumpanyalarının sözleşmelerinde ve şartnamelerinde belirtilen sayıda değildi.
4. Selanik ve Dedeoğaç gibi bağlantı hatlarında bazı yokuşlar bir katarın çıkamayacağı kadar dik ve yüksekti. Böyle yerlerde katarlar bazen üçe bölündü. Nakil sırasında arkadan gelen katarlar da birbiri üzerine yığıldı ve izdiham yaşandı.
5. İstanbul’daki makaslar ve su depoları yeterli miktarda değildi.

Gelecekte, geçmişte yaşanan bu gibi aksaklıklarla uğraşmamak için şimdiden şimendifer kumpanyalarının sözleşme ve şartnamelerinde bulunan şartlar tamamen sağlanmalıdır. Eksik olan lokomotifler, vagonlar, makaslar ve su depoları ikmal edilmelidir.

Yukarıda görüldüğü üzere heyet hazırladıkları raporlarında; geçmişteki hadiselerden ders çıkararak gelecekte şimendiferler ile ilgili yaşanması muhtemel aksaklıkların önlenmesi için bir takım tedbirleri de incelemeleri neticesinde takdim etmişlerdir. Raporun devamında bu konuda başka tavsiyelerde de bulunmuşlardır:

Heyetin kanaatine göre “Orduy-u Hümayun’a” mahsus olan ve Zabitan tarafından kontrol edilen bir şimendifer taburunun bulunması son derece önemlidir. Raporda bu vazife için Tophane-i Amire’nin hâlihazırda Bolayır’da

³⁴ Aynı Belge s. 7.

bulunan ikinci istihkâm taburu önerilmektedir. Bolayır'daki istihkâm taburu askerlerine o sahanın muhtelif bilgilerini içeren derslerini okutmanın da uygun olacağı belirtilmiştir. “Bu tabur, ihtiyaç halinde şimendifer işletme idarelerinin merkezinde ve ordunun geçeceği yollar üzerinde vaziyet alarak harekâtın planını düzenler, nakliyeğe ait zaman çizelgelerini oluşturur ve yine gerekirse katarların sevk ve idaresini takip eder” denilmiştir. Böylece şimendiferler üzerinden yapılacak her türlü yolsuzluğun önüne geçilebileceği eklenmiştir. Hatta bu sayede şimendifer idareleri devlet eliyle yakın takibe alınacağından hatların tamiri, inşası gibi hususların da aksamayacağı hususu üzerinde durulmuştur. Yine harp zamanında düşman toprağında ele geçirilen şimendiferlerin de ıslah edilip ordu için kullanılabileceği beyan edilmiştir. Bu sayılan hususlar göz önüne alındığında “böyle bir taburun oluşturulması mühim ihtiyaçlardandır.” denilmiştir.³⁵

Raporun bundan sonraki kısmında ise alınabilecek başka tedbir ve tavsiyeler de sıralanmıştır. Bu önerilerin ilki sağlık ve istihkâm alanındaydı.

Buna göre, ihtiyaç olduğu anda Edirne ve Kosova cihetlerinde bulundurulacak olan birliklerin ihtiyaçlarını giderecek kişilerin ve o bölgedeki hastanelerde görev alacak personelin şimdiden seçilmesi ve tayin edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu isimlerin “belirlenmesi ve bir kenara yazılması” da tavsiyeler arasındadır. Yine o bölgede kurulacak olan hastanelerin tüm araç-gereçlerinin şimdiden belirlenmesi, eksiklerinin giderilmesi ve depolarda muhafaza edilmesi kaydı rapora düşülmüştür.³⁶

Raporda Rumeli ordusunun askeri ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda pek çok vurgu bulunmaktadır. Peki, bu eksikler nelerdir? Teftiş heyeti bu konuda da detaylı tespitler yapmış ve bunları da raporda dile getirmiştir.

Her ne kadar “Orduy-u Hümayun’un elindeki silahlar mükemmel, tüfekleri ve cephanesi bir sefere yetecek kadar çok olsa da Rumeli’de oluşturulan on adet redif fırkasının elinde *Martini Henri* adlı tüfekler vardır. Bu fırkalara ve planda isimleri verilen diğer redif fırkalarına, Orduy-u Hümayun’un elindeki küçük çaplı *mavzer* tüfeklerinden verilmelidir.”³⁷ Tabur başına sekiz yüz kıta düşecek şekilde tüfek ve yüzer sandık da cephane, şimdiden gönderilmeli ve askere verilmesi sağlanmalıdır. Zira askerler bu silahları nasıl kullanacağını iyice öğrenmelidir.” denilmiştir. Yine, seri atış yapabilen sahra topları her ne kadar merkeze ulaşmış olsa da bunların eski toplara nazaran çok farklı olduğu ve nasıl kullanılacağını

³⁵ Aynı Belge s. 7.

³⁶ Aynı Belge s. 7–8.

³⁷ II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Ordusunda kullanılan silahlar ile ilgili bir çalışma için bkz. Mehmet Beşirli, “II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 16, Ocak 2004, s. 121 – 139.

öğrenmek için zaman gerektiği ifade olunmuştur. Bu sebeple hem topların hem de onları kullanan subay ve erlerin talimi için üç batarya ikinci orduya, iki batarya da üçüncü orduya gönderilme zaruretine temas edilmiştir. Buna ek olarak, ikinci ve üçüncü ordu için sahra savaşlarında kullanılmak üzere “şimdilik kırk sekiz kıta, on buçuk cm’lik seri ateşli uzun toplardan ve yine kırk sekiz kıta da on beş cm’lik yeni usûl obüs toplarından alınması icap etmekte” olduğu belirtilmiştir.

*“Her top için birer kıta kapaklı, beş yüzü tahrip tanelerinden beş yüzü de şarapnelden oluşan biner atımlık cephane tedarik edilmelidir. Bu mühimmat, seyyar ordularla birlikte muharebe alanına gideceği gibi ihtiyaç halinde ordunun teçhizatında dahi kullanılır. Bu konuda hızlıca bir alım yapılması için sultanın ferman-ı hümayunu icap etmektedir. Eğer ferman buyrulursa, sultanı temsilen Kurup, Sen Şamon ve Kruzo fabrikalarında bulunan Osmanlı heyetleri hemen harekete geçebilir.”*³⁸

Görüldüğü gibi heyet, eksikleri tüm teferruatıyla tespit edip listelemiştir. Fakat Osmanlı’nın bu yüklü alımı yapması için ne kadar vakti vardır? Rapor da bu konu da cevaplanmıştır.

*“İhtiyaç halinde Bulgaristan’a karşı görev alacak olan redif fırkalarıyla, şu anda Rumeli’de konuşlanmış olan muhtelif orduların eksikleri Rumî 1320 yılı içinde”*³⁹
*tedarik edilmelidir. Rumî 1321*⁴⁰ *yılının bütçe görüşmelerini bekleyecek zaman yoktur.”*⁴¹

Ordu ihtiyaçlarına yönelik satın alma işlemleri hakkında tespit ve tavsiyelerden sonra Osmanlı’ya hicret eden halkın yerleşim yerleri hakkında birtakım öneriler sunulmaktadır. Raporun bu kısmı, halkın iskânı hakkında olduğu için konumuzun dışındadır. Zira bu bölümde iskân politikasının savunmaya ve muharebeye bakan cihetine değinilmemiştir.

Raporun son kısmında heyetin çalışmalarına katkı sağlayan isimler zikredilmiştir. Burada, Bulgarlara karşı yapılacak olan askeri harekât için Erkan-ı Harbiye mirlivalarından Zeki ve Esad Paşaların, heyete davet edildiğini ve onlarla detaylı müzakereler yapıldığı beyan edilmektedir. Torpidolar hakkında ise Bahriye Erkan-ı Harbiyesi’nden ve Tophane-i Amire’den bilgi ve görüş alındığı ifade edilmektedir. Yine heyet, başka bir usul olarak mühürlü zarflar

³⁸ BOA, Y.PRK. KOM 13–42, s. 8.

³⁹ Rumî 1320 yılı, raporun Sultan’a arz edildiği yıldır. Rumi takvime göre 21 Ağustos 1320 tarihinde Sultan Abdülhamid Han’a arz edilmiş olan raporun Hicri takvimdeki karşılığı 22 Cemâziye’l-Ahire 1322, Miladi olarak 3 Eylül 1904 tarihine denk düşmektedir.

⁴⁰ Rumi 1321 yılı, Miladi olarak 14 Mart 1904 tarihinde başlamaktadır. Şu hâlde, tedarikin sağlanması için sadece 6 aylık bir zaman dilimi vardır.

⁴¹ BOA, Y.PRK. KOM 13–42, s. 8.

halinde verilen yazılı mütalaaları da detaylıca değerlendirmiş olduklarını ve kendi tetkik ve kanaatlerini de ekleyerek rapora kaydettiklerini ifade etmişlerdir.⁴²

Heyetin takvim çıkarmada ve taraflarla mütalaa konusunda oldukça titiz davrandığı ve tespitler sunma konusunda rasyonel davrandığı söylenebilir.⁴³ Rapor, son kısmında nihai kararın, pek çok yerden muhtelif malumat edinerek “her şeyin doğrusunu bilen Sultan’a ait olduğunu”⁴⁴ ifade ederek sona ermektedir.

SONUÇ

Teftiş-i Askerî Komisyonu tarafından II. Abdülhamid’e arz edilen 22 Cemâziye’l- âhire 1322 (8 Nisan 1904) tarihli raporda heyet, orduların kemiyet ve keyfiyet bakımından çift taraflı mukayesesini yaptıktan sonra Bulgarlar nezdinde Devlet-i Aliye’nin caydırıcılığını artıracak ve Bulgarlara gözdağı verecek tedbirler teklif etmiştir. Raporda öncelikle askeri disiplini artırmak, birlik şuurunu tesis etmek ve ordunun insan gücü ve harp gereçleri açısından eksiklerini gidermek gerektiği ifade olunmuştur. İçerikte buna yönelik tespit ve öneriler yer almaktadır. Heyet, askerin ve harp teçhizatının nakline yönelik muhtemel

⁴² Aynı Belge, s. 9.

⁴³ Osmanlı askerî tarih araştırmalarında bir askerî raporun içeriği analiz edilirken raporun ne kadar rasyonel ve gerçekçi olduğu hususu disiplinlerarası yeni yaklaşımlar vesilesiyle tahlil edilebilir. Osmanlı askerî tarih araştırmalarında yeni yaklaşımlar için Bkz. Cevat Şayin, Gültekin Yıldız, Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012.

⁴⁴ İstanbul’daki Rus Askerî Ajansı Genelkurmay Albayı K. N. Peşkov’un II. Abdülhamid’in güçlenen imajı ve bu gücün etkileri ile ilgili görüşlerini paylaştığı raporunda şu hususlar dikkat çekmektedir: “...Osmanlı, muzaffer olarak yeniden ayağa kalkmaktadır. İç düşmanlara karşı bile zayıf ve güçsüz olan devlet, tüm gücüyle ayağa kalktı ve yeniden önemli askeri bir güç hâline geldi. 2 ay içerisinde Makedonya’da 200.000 askerden oluşan muazzam bir ordu meydana getirildi. Mali açıdan iflas eden devlet, dış borca başvurmada savaşı yürütebilmek için maddî kaynak buldu, ordusu arka arkaya önemli galibiyetler aldı. Beklenmedik bu gelişmeyle yıkılan iç düşmanlar sustu, imparatorluğun yıkılabileceği korkusuyla sinmiş olan Müslüman fanatizmi, Müslüman silahının gücüne, Hz. Peygamber’in himayesine ve onun yeryüzündeki valisi Sultan Abdülhamid’e olan inancıyla yeniden canlandı. Yurtdışına kaçan Jön Türk dev-rim hareketinin liderleri ise sallanan vicdanlarını Sultan’ın adamlarına satmaya çalışmakta ve tahtın ayaklarına doğru başları eğik dönmeye başlamaktadırlar... Sultan’ın zaferi tartışılmaz. Komutansız orduya sahip, akılsız Yunanistan’a karşı elde edilen galibiyetle Sultan, asıl zaferini Osmanlı İmparatorluğu’nun farklı dönemlerde yaşadığı ağır şartlar yumağına karşı elde etmiş oldu. Zafer ve başarı her zaman hem bireyler hem de kitleler üzerine büyük etki etmektedir... “Eski Osmanlı” unutuldu. Sultan ve hükümeti, Avrupa halklarıyla hükümetlerin gözünde, akıllı ve hümanist hükümdar, güçlü ve tecrübeli hükümet imajı yaratmaktadırlar...” Mikhail Bashanov, İlyas Kemaloğlu, a.g.e, s. 122-123.

aksaklıkları ve çözüm önerilerini de raporuna almıştır. Bu sebeple raporda heyet tarafından bazı analizler yapılarak geçmişte bu konuda yaşanan sıkıntıların sebepleri üzerinde durulmuştur. Özellikle Yunan meselesinde eksikliği görülen hususları da maddeler halinde ifade etmişlerdir. Bu tespitlerin ardından, gelecekte şimendiferlerden kaynaklanan bir sorun yaşanmaması için tavsiyeler yer almıştır. Raporda ayrıca sağlık ve istihkâm alanında alınması icap eden bazı tedbir ve tavsiyeler de sıralanmıştır. Dönemin askerî ve bürokratik layiha teamüllerini yansıtan raporlama aynı zamanda edebi açıdan devrin dil zevkine uygun, millî ve manevî hassasiyetleri ifade eden üslubu ile dikkat çekicidir. Sultan Abdülhamid Han'ın teşekkül ettirdiği komisyonların ve bu komisyonlar marifetiyle yapılan işlerin askerî sahada bir misali olmak bakımından da esasen ayrıca değerlidir. Raporda toplamda yarım sayfayı geçmeyen ve Istranca, Kırkkilise, Tırnovacık ve Samakocuk gibi mevkilere gönderilecek olan muhacir ahalinin nasıl karşılanıp iskân edileceğine dair tavsiyeleri saymazsak, tüm rapor 20. yüzyıl başında Osmanlı Askerî birliklerinin Balkanlardaki vaziyetine dair mühim bilgiler, tespitler ve tavsiyeler içermektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Belgesi

BOA, Y.PRK. KOM 13–42 NUMARALI BELGE.

Telif Eserler ve Diğerleri

Aladağ, H. H. (2017). Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'nın layihasına göre XX. yüzyıl başında Balkanlar'da güç dengesi. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1–9.

Aladağ, H.H. (2020). *1904–1905 Rus- Japon Harbi'nin Osmanlı Kamuoyundaki Yansımaları*. Berikan.

Akyıldız, A. (2004). *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*. İletişim.

Arslan, A. & Yıldırım, B. (2013). Fiilî bağımsızlık sürecinde Bulgaristan Emareti ve Osmanlı Devleti'nin tutumu (1878–1908). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 225–238.

Aydın, M. (1989). *Şarkî Rumeli Vilayeti*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bashanov, M. & Kemaloğlu, İ. (2018). *Rus Genelkurmay Belgelerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı Ordusu*. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Beşirli, M. (2004). II. Abdülhamid döneminde Osmanlı ordusunda Alman silahları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(16), 121 – 139.
- Bolat, C. (2000). *Redif Askerî Teşkilatı (1834–1876)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi S.B.E.
- Çadırcı, M. (2001). Redif teşkilatı. *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 47–57). Genelkurmay Basımevi.
- Çetinsaya, G. (2019). Abdülhamid rejiminin kilittası: merkezîyetçilik. Mehmet Bulut, Enes Kala, Nuri Salık, Maşallah Nar (Ed.), “*Sultan II. Abdülhamid Dönemi (Siyaset - İktisat - Dış Politika - Kültür – Eğitim)*” içinde (s.15–32). Erkam Matbaası.
- İnalcık, H. (2015). *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*. Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Kara, H. (2016). Sultan II. Abdülhamid devri Osmanlı harp okulunda modernleşme; “modernist-gelenekçi subaylar arasındaki çekişme üzerine bir değerlendirme”. *Turkish Studies*, 11(21), 551–564.
- Kara, H. (2018). Osmanlı Redif Teşkilatında talim: 1909 tarihli talimname örneği. *Tarih Okulu Dergisi*, XXXIV, 383–419.
- Karataş, Y. (2018). Sicill-i Ahval defterlerine göre Bayezidli devlet memurları. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 1–24.
- Karatepe, K. (2010). Bürokratik dokunulmazlığın inşası: denetim sisteminde reform ve teftiş kurullarının kaldırılması. *Mülkiye Dergisi*, XXXIV(268), 91–121.
- Kılıç, Ö. (2010). *Şarkî Rumeli Türklerinin sesi: "Hilâl" Gazetesi (1883–1885)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi S.B.E.
- Lewis, B. (2013). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Arkadaş Yay.
- Ölmez, A. (2006). Askerî teftiş komisyonu'nun kuruluşu ve faaliyetleri. *Tarih Dergisi*, 43, 115–134.
- Sosin, J. D. (2000). Ausonius Juvenal and the Winstedt fragment. *Classical Philology* 95(2), 199–206.

- Şayin, C. & Yıldız, G. (2012). *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Zeyrek, S. (2012). I. Balkan Savaşları öncesinde Osmanlı askerinin talim-terbiyesi ve sonuçları üzerine bir deneme. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, I(1), 275–311.

EXTENDED SUMMARY

The main purpose of this article is to analyze a military report presented to Sultan Abdülhamid II regarding the situation of the Ottoman military units in the Balkans in the early twentieth century. Military Report 22 Cemaziyelahir is dated 1322. The report was prepared by the "Teftiş-i Military Commission". This report is located in the catalog contained in the Ottoman Archives Directorate of State Archives of the Republic of Turkey. It is in Yıldız Palace Document. The report consists of ten pages.

In our research, document analysis method and content analysis technique were used. In this commission report, which we tried to analyze by focusing on this research, it is stated that the Bulgarians have been in an intense military preparation against the Devlet-i Aliye from the beginning. The Bulgarians strived to strengthen their armies by providing large cannons, heavy weapons, torpedo steamboats, various marine vehicles and humbaras, which are very important during a battle. It is also expressed by Aleko Pasha that the Bulgarians were in an intense preparation. Despite this, the fact that the Devlet-i Aliye did not take the necessary measures and acted slowly in procurement and procurement is regretted. As it can be understood, the dream and target of the Bulgarians were Istanbul. If they come to Istanbul, both the sultanate and the state may be in danger. In this case, measures should be taken especially in Strandja. Obviously, time is needed in any order to correct the army's shortcomings. From the same point of view, the plans to be made without wasting time in case of an uprising, the ways and methods to be followed, and the style of military action should be arranged immediately. The military commission suggested in their report Bulgarians were supply both land and naval weapons. In addition, report submitted that Bulgarians were strengthen their armies and implement a very strict training program on soldiers. While the Bulgarians advance themselves in the military field on the one hand, they were also think that they will be protected by some states. According to this report This situation has led them to be spoiled. So much so that they went so far as to set their eyes on Istanbul. However, despite all their preparations, precautions and efforts, the maximum military force the Bulgarians can put forward consists of twelve groups' infantry, ten regiments of mobile artillery and nine regiments of cavalry. On the other hand, according to the statements of the commission in this report; the military power of the Ottomans in the arms in Rumelia consists of one hundred and fifty battalions of infantry, eighteen regiments of mobile artillery and fifteen and a half regiments of cavalry. In case of necessity, a total of twenty-six regiments, thirteen and a half from Rumelia and twelve and a half from Anatolia, can be arranged in addition. Twenty-six regiments means four hundred and sixteen battalions. In such a

situation, the Ottoman military forces outperform the Bulgarian army in every field. Delegations of Teftiş-i Askerî Commission in their report, after making a bilateral comparison of the armies in terms of quantity and quality, they proposed measures to increase the deterrence of the Devlet-i Aliye before the Bulgarians and to intimidate the Bulgarians. In the report, it was stated that first of all, it is necessary to increase the military discipline, to establish the unity consciousness and to make up the deficiencies of the army in terms of manpower and war equipment. The content includes determinations and suggestions for this. The delegation also included in its report the possible malfunctions and solution suggestions for the transport of soldiers and war equipment. For this reason, some analyzes were made by the delegation in the report and the reasons for the troubles experienced in this regard in the past were emphasized. In particular, they expressed the deficiencies in the Greek issue in report. Following these determinations, recommendations were made to avoid any future problems caused by ancient weapons. The report also lists some precautions and recommendations to be taken in the field of health and fortification. The report, which reflects the military and bureaucratic conventions of the period, is also remarkable with its style that expresses national and spiritual sensitivities and is suitable for the linguistic taste of the period. It is also essentially valuable in terms of being an example to the military field report of the commissions formed by Sultan Abdulhamid II and the works done by these commissions. The overall report contains important information, findings and recommendations on the situation of the Ottoman military units in the Balkans at the beginning of the 20th century.